

ПОШИРЕННЯ САДОВОЇ ОЧЕРЕТЯНКИ (*ACROCEPHALUS DUMETORUM*) НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛІССЯ ТА ЛІСОСТЕПУ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ

В.В. Казанник

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра екології та зоології; вул. Володимирська, 64, м. Київ, 01601, Україна
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Department of Ecology and Zoology; Volodymyrska Str., 64, Kyiv, 01601, Ukraine
✉ kazannyk@gmail.com; Vitalii Kazannyk <https://orcid.org/0009-0008-7090-057X>

Distribution of the Blyth's Reed Warbler (*Acrocephalus dumetorum*) in forest and forest-steppe zones of Left Bank Ukraine. - V.V. Kazannyk. - *Berkut*. 33 (1-2). 2024. - Blyth's Reed Warbler is a rare breeding migratory species in Ukraine. I analysed own observations, literature data and information from birdwatchers and animal photographers. In total, 3 breeding sites and 11 encounter localities within 6 regions are known for the study area. It can be concluded that the Blyth's Reed Warbler is not only a sporadic breeding species in the north of Kharkiv region, but also a rare migratory bird in other areas, mainly in the north and northeast of Left-Bank Ukraine. The frequency of warblers' vagrants outside their main range has been increasing during recent decades. It is possible that there is a gradual expansion of the range to the southwest. [Ukrainian].

Key words: fauna, breeding, migration, vagrant, breeding range.

Садова очеретянка в Україні – рідкісний гніздовий перелітний вид. Проаналізовані власні спостереження, літературні дані та інформація, опублікована на сайтах бьордвотчерів і фотографів-аніمالістів. Загалом для території регіону досліджень відомі 3 місця гніздування та 11 локалітетів зустрічей у межах 6 областей. Можна зробити висновок, що садова очеретянка є не лише спорадично гніздовим видом півночі Харківської області, але й рідкісним пролітним в інших регіонах, головним чином на півночі та на північному сході Лівобережної України. Частота зальотів садової очеретянки за межі основного ареалу протягом останніх десятиліть зростає. Можливо, йде поступове розширення його на південний захід.

Ключові слова: фауна, гніздування, міграція, заліт, гніздовий ареал.

Садова очеретянка (*Acrocephalus dumetorum*) широко розповсюджена в Євразії – від півдня Норвегії і Швеції та східного узбережжя Балтійського моря до басейну р. Лена та Гімалаїв. Зимує на півдні Азії. Південна межа гніздового ареалу проходить через північ Білорусі, Смоленську, Воронізьку, Тамбовську області рф (Степанян, 2003; Dyrucz, 2020). Відбувається експансія цих птахів далі на захід від Балтійського регіону: гніздування виявлене у 2021 р. в Нідерландах і у 2024 р. – в Шотландії.¹ В Україні це рідкісний гніздовий перелітний вид, у минулому – лише зрідка залітний чи пролітний. Зараз гніздиться подекуди на півночі Харківської області, на решті території північного сходу – залітний птах (Фесенко, Бокотей, 2007). Наразі також відомо про поки що єдину достовірну зустріч виду поза територією Полісся й Лісостепу Лівобережжя та єдину на заході України – реєстрація співаючого самця 11–19.06.2021 р. в парку «Здоров'я» м. Золочів Львівської області (Гринюк, 2023). Мета нашої роботи – узагальнити та проаналізувати зустрічі садової очеретянки на території двох природних зон Лівобережжя України.

Матеріал і методика

Матеріалом для статті послуговували особисті спостереження в Шосткинському районі Сумської області протягом 2007–2024 рр., літературні дані з кінця XIX ст. та інформація, опублікована на сайтах бьордвотчерів і фотографів-аніمالістів.

Результати та обговорення

Загалом на даний час для території регіону досліджень відомо про 3 місця гніздування та 11 локалітетів зустрічей садової очеретянки в межах 6 областей (рис.).

¹ <https://www.birdguides.com/news/blyths-reed-warbler-breeds-in-britain-for-first-time/>

Для Харківської області раніше цей вид взагалі не вказували. Зокрема, у М.М. Сомова (1897) немає будь-яких згадок про садову очеретянку. Автор лише припускає про можливість її зальотів чи зустрічі на прольоті. У 1952 р. очеретянку було знайдено в колишньому Зміївському районі (зараз – Чугуївський) – співаючого самця відмічено у гніздовий період у заплаві р. Сіверський Донець неподалік від Донецької біостанції (околиці м. Зміїв) (Букаченко, Наглов, 1954). У цьому ж місці 31.05.1990 р. спостерігали пару птахів із елементами шлюбної поведінки. Цього ж року пару садових очеретянок відмічено в заплаві р. Уда в околицях сел. Пісочин Харківського району, було знайдено гніздо. Співаючого самця спостерігали 20–26.05.1991 р. в околицях с. Гайдари колишнього Зміївського району. Ще одного співаючого самця відмічено 23.05.1991 р. в заплаві р. Сіверський Донець неподалік. У 1994 р. садових очеретянок знову спостерігали біля с. Гайдари: співаючий самець 19.05, два співаючих самці 29.05, дві пари 2.06 (знайдені гнізда). Трьох співаючих самців спостерігали 26.05.1998 р. в центральному парку м. Харків і одного – в ботанічному саду (Надточий, 1999).

Протягом 2010–2016 рр. під час обстеження гніздових біотопів Харківської області (понад 30% від їх загальної площі) було виявлено 3 ділянки, зайняті парами цих очеретянок (Вітер, 2018). 9–11.05.2020 р. на південно-східній околиці м. Харків одного птаха ідентифікував за голосом І. Козицький (фото і звукозаписи є на сайтах²). Неподалік від цього місця, на території мікрорайону «Обрій», 26.05.2021 р. ним було відмічено ще одну особину садової очеретянки.³

² <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=049600196>

<https://macaulaylibrary.org/asset/233488241>

https://media.ebird.org/catalog?taxonCode=blrwar1&mediaType=video®ionCode=UA&sort=rating_rank_desc

³ <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=049600199>

<https://macaulaylibrary.org/asset/342457131>

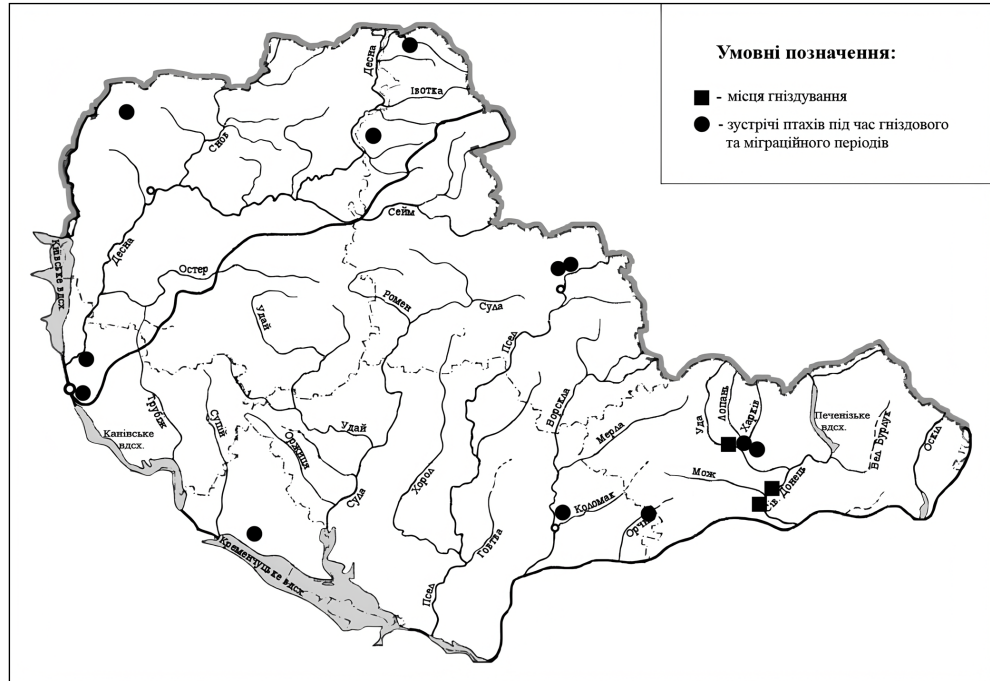

Залітний вид для Сумської області (Фесенко, Бокотей, 2007). Садову очеретянку кілька разів було відмічено в Сумському районі: 5.06.1977 р. – співаючий самець у лісосмузі біля с. Стецьківка, 27.05.1981 р. – спів самця на галявині діброви біля с. Битиця, 6.06.1990 р. – 1 ос. на лузі на околиці с. Вакалівщина, 1.06.1997 р. очеретянку знову спостерігали поблизу с. Вакалівщина – в заболоченому верхів'ї лісового ставу (тут же птахів відмічено 18.06.1999 р. і 7.06.2000 р.). У червні 2003 р. в с. Вакалівщина знову було відмічено 2 холостих самці. Ще дві зустрічі поодиноких самців зареєстровано 11–12.06.2004 р. біля ставка в с. Вакалівщина і 21.06.2004 р. в заплавному вільшняку біля с. Микільське. Усі птахи

були залітними бродячими самцями, причому частота зальотів постійно зростає (Книш, 1994, 1997; Кныш, 2001; Книш та ін., 2006).

Нами, починаючи з 2016 р., було здійснено 5 реєстрацій садової очеретянки в с. Клишки Шосткинського району в одному місці – на своїй приватній ділянці та поблизу неї. 25–26.05.2016 р. спостерігали співаючого самця в саду. Увечері 25.05 птах тримався у великому кущі жасмину й вокалізував майже до сутінок. Наступного дня зранку його спостерігали невисоко у кронах дерев саду. За наявними даними, це була перша зустріч садової очеретянки на півночі області. Протягом другої половини травня 2020 р. одиночних пролітних співаючих самців у цьому ж місці спостерігали тричі. 19.05 птах співав у великому кущі здичавілого бузку біля подвір'я, згодом перемістився в купу хмизу поруч під деревами; тримався низько біля землі. Був активний зранку, але вже близько обіду птах зник. 23.05 самець співав майже весь день у густому дереві глоду в саду, надвечір зник. Пісня цієї особини була дуже різноманітна, з частим звуконаслідуванням багатьох видів птахів. Птах мав металічне кільце на правій нозі, але прочитати інформацію не вдалося. 26.05 самця спостерігали рано вранці в кущі жасмину на подвір'ї, згодом він перемістився в зарості кущів та дерев через дорогу. Як і двоє попередніх птахів, він не затримався довше одного дня, надвечір зник. Аналіз звукозаписів, проведений Є.Д. Яблоновською-Грищенко, показав, що це були пісні саме садової очеретянки.

Ще одного співаючого самця відмітили 18.05.2024 р. – птах співав у післяобідню пору в густих заростях здичавілих слив та бур'янів за парканом саду. На жаль, протягом другої половини дня не було можливості простежити

Місця гніздування та зустрічей садової очеретянки на території Полісся й Лісостепу Лівобережної України.

Localities of breeding (■) and encounters (●) of Blyth's Reed Warbler on the territory of forest and forest-steppe zones of Left-Bank Ukraine.

часові межі активності птаха, а наступного дня зранку його вже не було. Цікаво, що в даному місці спостереження проводили з 2007 р., і до 2016 р. очеретянок не було відмічено жодного разу.

З крайньої північної частини Сумської області нам відомо поки що єдине спостереження: одиночного птаха було відмічено 8.06.2021 р. в сел. Зноб-Новгородське Шосткинського району Ю. Кодрулем.⁴ Для території національного природного парку «Деснянсько-Старогутський» садова очеретянка не згадується (Гавриш та ін., 2007).

У **Полтавській області** 17.05.1925 р., двох самців здобули в ур. Кованьчине (Гавриленко, 1929). Зараз це околиці с. Кованьківка Полтавського району. Раніше, в червні 1890 р. М.О. Зарудним у Софійському саду с. Грякове (тоді – Валківський повіт Харківської губернії, зараз Полтавський район Полтавської області) біля р. Орчик була відмічена очеретянка, визначена за співом як садова. На основі цього автор зробив припущення про можливість гніздування цього виду на території губернії (Зарудний, 1892). Нові знахідки садової очеретянки на території області поки що відсутні.

У **Київській області**, незважаючи на постійні орнітологічні спостереження як мінімум протягом ХХ ст. та історично велику кількість дослідників, цей вид очеретянок раніше не відмічали. 1 ос. було сфотографовано 26.06.2015 р. біля с. Пухівка Броварського району (Мороз та ін., 2015). Для Києва відоме спостереження 1 ос. 26.05.2020 р. Н. Гончарик на луках мікрорайону Осокорки між озерами Небреж і Підбірна.⁵

⁴ <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=047501836>

⁵ <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=064500172>

У **Чернігівській області** донедавна садову очеретянку не відмічали. 2.06.2022 р. птаха було сфотографовано А. Скітером у с. Грибова Рудня Чернігівського району, що розташоване на крайньому північному заході області.⁶

У **Черкаській області** донедавна садову очеретянку також не відмічали. Проте, 23.05.2023 р. одного птаха було сфотографовано О. Ралдугіною на штучному водопої у власному саду в с. Деньги Золотоніського району (особ. повід., є фото на сайті uabirds.org⁷).

У підсумку, спираючись на літературні відомості, зібрані особисто дані, зустрічі птахів спостережниками, можна зробити висновок, що садова очеретянка є не лише спорадично гніздовим видом півночі Харківської області, але й рідкісним пролітним в інших регіонах, головним чином на півночі та на північному сході Лівобережної України. Наш досвід неодноразових реєстрацій птахів на півночі Сумської області показує, що за умови регулярних спостережень у потрібний час кількість зустрічей пролітних особин цього виду, вірогідно, зростатиме. Не виключено, що частина залітних (пролітних) птахів може осідати чи вже осіла на гніздування в регіоні, як це свого часу відбулось у Харківській області.

Частота залітків садової очеретянки за межі основного ареалу протягом останніх десятиліть зростає, в тому числі у південно-західному напрямку. Це добре видно за результатами спостережень не тільки в Україні, а й в інших країнах. Так, у Польщі з 1964 р. до кінця 1970-х рр. було лише три залітки, а пізніше вони стали регулярними, причому частота їх зростала. Тільки за п'ятирічку 2011–2015 рр. зареєстровано 112 зустрічей цих птахів. А у 2011 р. виявлено перший випадок гніздування пари в Білостоцькому повіті Підляського воєводства на північному сході Польщі (Stawarczyk et al., 2017). Після цього відомо ще мінімум дві реєстрації гніздових пар у 2021 р. в цьому ж регіоні – по одній у Сокульському повіті Підляського воєводства та Ольштинському повіті Вармінсько-Мазурського воєводства (Komisja Faunistyczna..., 2022). Залітні особини вперше відмічені значно південніше – у 2003 р. у Словаччині (Trnka, 2004) та в 2014 р. в Угорщині (Nadarics, 2015). Вірогідно, відбувається поступове розширення ареалу садової очеретянки на південний захід.

Подяки

Оскільки цей вид очеретянок зустрічається досить рідко й має варіативну пісню, часто послуговується пересмішництвом, то із записом голосу ми двічі зверталися за підтвердженням до В.М. Грищенка та Є.Д. Яблонівської-Грищенко, за що їм висловлюємо велику подяку. Також висловлюємо подяку В.М. Грищенку за змістовні поради під час написання даної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

Букаченко Л.И., Наглов В.А. (1954): К орнитофауне лесов близ Донецкой биостанции Харьковского университета. - Тр. научно-иссл. ин-та биологии и биол. ф-та Харьковского ун-та им. А.М. Горького. Харьков. 20: 71-75.

- Вітер С.Г. (2018): Обґрунтування включення низки нових видів до Червоної книги України. - Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ. К. 2: 425-432.
- Гавриленко Н.И. (1929): Птицы Полтавщины. Полтава: Изд-во союза охотников. 1-133.
- Гаврис Г.Г., Кузьменко Ю.В., Мішта А.В., Коцержинська І.М. (2007): Фауна хребетних тварин національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Суми: Козацький вал. 1-120.
- Гринюк П.М. (2023): Садова очеретянка (*Acrocephalus dumetorum*) – новий вид для західної України. - Беркут. 32 (1-2): 106-107.
- Зарудный Н.А. (1892): Птицы долины р. Орчика и около лежащей степи. - Мат-лы к позн. флоры и фауны Рос. империи. Отд. зоол. 1: 138-155.
- Книш М.П. (1994): Зальоти садової очеретянки на північний схід України. - Беркут. 3 (2): 102.
- Книш М.П. (1997): Новий випадок зальоти садової очеретянки на північний схід України. - Беркут. 6 (1-2): 32.
- Книш М.П., Бугайов І.А., Малишок В.М. (2006): Нові дані про деяких рідкісних, маловивчених і залітних птахів Сумської області. - Екологія і раціональне природокористування. Суми. 150-162.
- Кныш Н.П. (2001): Заметки о редких и малоизученных птицах Лесостепной части Сумской области. - Беркут. 10 (1): 1-19.
- Мороз В.О., Казанник В.В., Домашевський С.В., Bijlmakers P., Сімон А.О. (2015): Нові дані по рідкісних та маловивчених видах птахів Київської області. - Беркут. 24 (2): 87-92.
- Надточий А.С. (1999): Садовая камышевка на северо-востоке Украины. - Бранта. 2: 193-195.
- Сомов Н.Н. (1897): Орнитологическая фауна Харьковской губернии. Харьков: Тип. А. Дарре. 1-689.
- Степанян Л.С. (2003): Конспект орнитологической фауны России и сопредельных территорий (в границах СССР как исторической области). Москва: Академкнига. 1-808.
- Фесенко Г.В., Бокотей А.А. (2007): Анотований список українських наукових назв птахів фауни України (з характеристикою статусу видів). Вид. третє, доповнене. К. – Львів. 1-112.
- Dyrce A. (2020): Blyth's Reed Warbler (*Acrocephalus dumetorum*), version 1.0. In Birds of the World (J. del Hoyo, A. Elliott, J. Sargatal, D.A. Christie, and E. de Juana, Editors). Cornell Lab of Ornithology, Ithaca, NY, USA. <https://doi.org/10.2173/bow.blrwar1.01>
- Nadarics T. (2015): New species in the Hungarian avifauna in 2014. - Ornis Hungarica. 23 (2): 156-162.
- Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego (2022): Raport nr 38. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2021. - Ornis Polonica. 63: 130-159.
- Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A. (2017): Rzadkie ptaki Polski. Sosnowiec: Studio B&W Wojciech Janiecki. 1-512.
- Trnka A. (2004): Výskyt trsteniárika krovinného (*Acrocephalus dumetorum*) v Európe – posúva sa hranica jeho rozšírenia ďalej na západ? - Sylvia. 40: 119-123.

Коментар редакції

Для кращого розуміння ситуації з садовою очеретянкою на півночі Сумської області варто зазначити, що вона тут уже гніздиться. Досвідчений орнітолог-любитель В.М. Малишок (м. Шостка) у 2021 р. знайшов 2 гнізда з кладками цього виду в заплаві р. Шостка поблизу с. Богданівка. У 2022–2024 рр. у цьому ж пункті знайдено ще 7 гнізд. Яйця 2 кладок були «рожевого» забарвлення, ще 2 – «коричнюваті», решта – «сіруватого» й «білуватого» типу (як відомо, для садової очеретянки характерний поліморфізм у забарвленні кладок яєць, див., наприклад, Птицы Сов. Союза. Москва: Сов. наука, 1954. 6: 295-300.). Частина гнізд була колектована В.М. Малишком, і лише події воєнного часу поки що не дають змоги комусь із професійних орнітологів опрацювати ці збори і спостереження. Зазначимо, що В.М. Малишок добре знайомий із садовою очеретянкою за спостереженнями в Ханті-Мансійському автономному окрузі (Тюменська область рф).

М.П. Книш

⁶ <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=048500006>

⁷ <https://uabirds.org/v2photo.php?l=ru&s=045703746>